

УДК 7.091.01

СПЕЦИФІКА ТЕАТРАЛІЗОВАНОГО СВЯТА ЯК КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОГО ЯВИЩА

Короленко Є.О.

Київський національний університет культури і мистецтв

Статтю присвячено розгляду театралізованих свят як культурно-мистецького феномена. Звертається увага на генетичну спорідненість сучасних свят з грецькими діонісіями та середньовічним карнавалом. Наголошується на таких рисах театралізованих свят, як синтетичний характер дійства, що поєднує здобутки різних видів мистецтва, зокрема музичного, театрального, танцювального, образотворчого. Існує тісний взаємозв'язок між якістю створеного культурно-художнього цілого, слідуванням певним традиціям та творчим підходом, який обирає режисер театралізованого свята. Дотримання основних драматургічних принципів при організації свята сприяє емоційному відгуку публіки та включення в дійство, що й є надзавданням, яке висувається перед режисером та сценаристом.

Ключові слова: театралізоване свято, режисер, сценарій, мистецтво, глядач.

Постановка проблеми. Свято є формою дозвілля, яка широко представлена в культурі сьогодення. Його значення та роль для розвитку сучасного суспільства важко переоцінити. Адже той емоційно-чуттєвий компонент, який містить у собі свято, володіє здатністю впливати на формування певного типу світогляду, сприяти рекреаційній діяльності людини, можливість згуртувати людей. Зважаючи на те, що свято може приймати надзвичайно різні масштаби, бути пов'язаним з різною тематикою, варто зосередити увагу на дослідженні театралізованих свят, специфіка яких не достатньо обґрунтована в сучасному мистецтвознавстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До аналізу свята та святкової культури зокрема звертались видатні мислителі ХХ століття, а саме – М. Бахтін. Свято як соціокультурний феномен досліджується в ряді робіт, серед яких варто згадати розробки А. Мазаєва, вітчизняного філософа О. Бойко. Російський автор Т. Охотнікова, аналізуючи специфіку театралізованих свят, прагне розглянути її крізь призму постагії режисера. Так само дослідження свят в контексті робіт В. Туманова постає саме з позиції режисерської діяльності та загальних законів драматургії. Історія античного театру представлена в праці Д. Каллістова.

Виділення раніше не вирішених частин проблеми. Хоча дослідженню свят було присвячено ряд робіт культурологічного та філософсько-естетичного характеру, проте мистецтвознавчий аспект аналізу театралізованих свят залишається мало розробленим, що й зумовлює звернення до даної проблематики.

Формулювання мети дослідження. Метою статті є аналіз специфіки театралізованих свят в контексті сучасної мистецтвознавчої теорії.

Виклад основного матеріалу. Людська життєдіяльність пов'язана з культурою повсякдення. Проте неможливо уявити суспільство, яке б було позбавлено свят. Свято є культурною формою організації дозвілля, що відіграє важливу роль у суспільстві. О. Бойко вірно відмічає: «Встановлено, що ущільнення соціального часу через інтенсифікацію людської життєдіяльності та під впливом прискореної глобалізації формує у пересічної людини потребу в його уповільненні,

яке реалізується через культуру дозвілля. У її межах формується особливий світ захищеності від глобалізаційного тиску, який важко витримати сучасній людині» [2, с. 14]. Отже, потреба у дозвіллі постає беззаперечною умовою існування сучасної людини. Життя людини нерозривно поєднане з певними традиціями, звичаями та обрядами, осягнення яких відбувається внаслідок перебування у певному соціокультурному просторі. Кожне свято може бути представлене як послідовність дій «обрядово-ритуального» характеру, певним чином зорганізованих.

Якщо звернутись до історії святкування, то одні з перших театралізованих свят були пов'язані з грецькими діонісіями (святами на честь бога Діоніса) та римськими сатурналіями. Для них було характерне поєднання різних за формою та специфікою реалізації ряду подій, що включали вистави, урочисту ходу, спів пісень, танці та ін. Великі Діонісії тривали декілька днів у березні, розпочинались вони рано вранці під час сходу сонця. Як і інші афінські свята, діонісії «були не днями неробства, а днями святкування, строго регламентованими різного роду звичаями та обрядами, свято, що передавалось з покоління в покоління... Передбачалось цими звичаями та обрядами і почесна хода, і культові церемонії, й години безтурботної народної радості, коли кожному була надана повна свобода радіти, як він хотів, і хоріві, музичні і гімнастичні змагання з присудженням нагород переможцям, і змагання драматичні» [4, с. 44]. Зазначимо, що важливим компонентом діонісій були драматичні змагання, які готувались спеціально для свята і відповідно виконувались один раз. Ця риса звісно ж більш подібна до сучасних театралізованих свят, аніж до класичного театру.

Варто відмітити, що з моменту оформлення «класичного» давньогрецького театру ми можемо казати про відхід від ідеї всезагальності, яка була притаманна діонісіям. В них найгоголівішим було архаїчне, обрядове, міфологічне єднання. З появою ж власне театру поступово виникає межа між публікою та акторами. А. Мазаєв відмічає такі риси, які були притаманні періоду до оформлення грецького театру: «Коли під час релігійних свят, в їх дієвому обрядовому процесі ще тільки зароджувався театр, глядач дійсно

грав у ньому активну роль, але, по суті, він тоді ще не був глядачем. Він являв собою той народ, той хор віруючих, який в активному злитті з корифеєм, у спільній з ним релігійній дії виражав власну волю до злиття з Божеством. Актор як жрець та хор (глядач) як віруючі – такою є зародкова форма до класичного театру» [5, с. 147].

Наступним етапом, який виступав безпосереднім попередником сучасних театралізованих свят, були середньовічні карнавали. М. Бахтін в своїй роботі «Творчість Франсуа Рабле та народна культура середньовіччя» змальовує специфіку карнавального дійства. Він зазначає, що святкування карнавального типу та пов'язані з ними дійства та обряди посідали чільне місце в середньовічній культурі. Подібні святкування ставали своєрідним «паралельним» світом, адже під час карнавалу діяли інші правила. Всі обрядові форми, що мали яскравий видовищний характер були абсолютно іншими, по відношенню до церковних чи державних форм. Карнавал завжди має амбівалентний характер, він виступав не лише художньою театральньо-видовищною формою, а власне самим життям. «В карнавалі саме життя грає, розігруючи – без сценічної площадки, без рампи, без акторів, без глядачів, тобто без усілякої художньо-театральної специфіки – іншу вільну форму свого існування, своє відродження та оновлення в найкращих началах, реальна форма життя є тут одночасно і відродженою ідеальною формою» [1, с. 10]. Зазначимо, що європейський карнавал доби середньовіччя максимально розвинув культ тіла, а його головними настановами стали емоційно-чуттєва розкутість.

Театралізовані свята – це масові театралізовані видовища, які складаються з ряду художньо-тематичних програм, які об'єднані спільною тематикою. Специфікою театралізованих свят є їх синтетичний характер, адже в них, зазвичай використовуються такі види мистецтва, як: поезія, музика, елементи театральньо-декораційного мистецтва, хореографія, кіно. Можливе також залучення піротехніки, освітлювального обладнання, елементів спортивних виступів та змагань. Існує наступне визначення театралізованих свят, пов'язане з історичним контекстом їх існування за радянських часів: «театралізовані свята в СРСР – це масові театралізовані видовища, що складаються з багатьох тематично об'єднаних художніх програм. Ставляться режисером на основі сценарію. Пов'язані зазвичай зі значними суспільними подіями або знаменними датами, т. п. Проводяться, як правило, на відкритих сценах, стадіонах, площах, аренах, в алеях і на ставках парків» [3]. Однією з рис, які притаманні театралізованим святам – це активна роль мас у їх організації та проведенні.

На сьогоднішній день відомо досить багато святкових театралізованих подій, як тих, що мають давні традиції існування, так й інших, що виникли досить нещодавно. Залучення глядачів до безпосередньої участі у театралізованих святах є однією зі специфічних особливостей цієї форми культурно-мистецької активності. Варто відмітити, що лише частина учасників сприймає умовну дію всерйоз та стає актором, інша ж частина може сприймати все лише як видовище. О. Бойко вказує на значну роль співпереживання, ефекту

присутності, символізації у різних модифікаціях розважального дозвілля, адже воно є осередком різних смаків. На думку дослідниці можна казати про існування стійких і нестійких форм розважального дозвілля. «Стійкі форми мають відредагований сценарний характер, розваги тут є передбачуваними і навіть ритуалізованими, наприклад розваги на вечірках, які є складовою ритуалів гостинності. Нестійкі форми розважального дозвілля є спонтанними, мають характер розважальних експромтів. У першому випадку переважає стратегія адаптації, у другому – самовираження навіть у вигляді епатажу» [2, с. 19].

Варто відмітити, що одну з найважливіших ролей при підготовці театралізованого свята відіграє режисер. Саме його бачення мистецької події, тієї лінії, яку він обере в якості профільної, при реалізації заздалегідь створеного сценарію, сприятиме зануренню учасників у дійство. Найбільш дієвим показником, що допомагає досягнути поставленої мети, пов'язаною з рекреаційною діяльністю та значному залученню учасників до співдії – є велика увага до драматургії свята. Незважаючи на уявну подібність театральних вистав та театралізованих свят, існує ряд сутнісних відмінних рис. Насамперед, як влучно відмічає В. Туманов, якщо театральний режисер працює над твором до його прем'єри, він не припинить її й після неї, адже п'єса продовжить своє існування. Проте, масове театралізоване свято має одиничний характер. «Якщо у виставі театру або в художньому фільмі режисер, створюючи образи героїв і наділяючи їх індивідуальними якостями, розробляє характери, користуючись тонкими психологічними нюансами, мотивує їх вчинки, простежує взаємини персонажів, послідовно вибудовує хід подій, то в будь-якій масовій дії настільки ж глибоку і значну тему він розкриває кризь окремі епізоди, різножанрові номери, об'єднуючи їх однією ідеєю, однією метою, до якої вони спрямовані. Тут режисер діє на свідомість і уяву учасників і глядачів загальними поняттями, великими сценічними символами. В цьому і полягає головна складність режисури масових форм мистецтва, що має справу з особливим родом драматургії» [7, с. 25].

Важливим компонентом без якого неможливо досягнути мети, яка полягатиме у створенні повноцінного дійства – це написання сценарію, що виступає змістовним джерелом. Саме на етапі формування сценарію проявляється драматургічний рівень театралізованого свята. Для більшості мистецьких творів притаманними є декілька типів драматургії. Серед учасників можна виділити як активних – виконавців, так і пасивних учасників – глядачів, які внаслідок співпереживання, емоційної реакції на події стають неодмінною частиною єдиного цілого. Наявним є діалог між глядачами та акторами. Варто також відмітити, що важливу роль буде відігравати і сценографія, і костюми, і мізансцена.

Зазначимо, що й театралізовані свята, і концерти, й інші культурно-мистецькі проекти мають ряд спільних рис – насамперед їх поєднує монтажна структура драматургії. Плануючи драматургію дійства, режисер та сценарист повинні прорахувати багато чинників, які пов'язані з їх змістовним та формальним рівнями. Так визна-

чальною буде мета створення свята, його тематика, що буде зумовлювати підбір інших компонентів. Саме змістовний рівень буде сприяти вибору місця проведення, масштабу події та вже згодом необхідних чинників технічного характеру.

При плануванні театралізованого свята, одним з найголовнішим є визначення стилю та характеру майбутнього свята. Після підготовки сценарію починаються спроби втілення матеріалу. Причому важливу роль буде відігравати пошук засобів до залучення глядача до свята, до дії. Сюжетна лінія розвитку свята так само повинна враховувати кульмінацію. Початок, розвиток, кульмінація, фінал – це обов'язкові складові драматургії масового свята. Завдання фіналу – закріпити у глядачів головну думку і настрої свята.

Неабияке значення для реалізації театралізованих подій відіграє імідж самого режисера. Так російська дослідниця Т. Охотнікова вказує на такі складові іміджу режисера, як поєднання його персональних характеристик, соціальних, наявності стратегічного мислення як організатора та ціннісних орієнтацій. «Персональні характеристики: фізичні, психофізичні особливості, характер, тип особистості, індивідуальний стиль прийняття рішень і т. д.; соціальні характеристики: статус режисера як лідера (якщо такий є), який включає не тільки статус, пов'язаний з офіційно займаною посадою, але так само і з походженням, особистим статком і т.д.; особиста місія режисера: свого роду конституція, що виражає стратегічне бачення організатора; ціннісні орієнтації режисера: найбільш важливі припущення, що приймаються організатором (режисером) і ін.» [6, с. 16].

Серед театралізованих свят, які поширені в сучасній українській культурі велика роль надається тим, що пов'язані з фольклорним началом – календарно-обрядовим циклом. Яскрава образність, наявність чітко регламентованої обрядовості, специфіка візуального оформлення необхідної атрибутики спрощують режисерське завдання. Проте вимагають більш тонкого

індивідуального підходу в результаті якого свято мало б нетривіальний, самобутній характер. Воно повинно стати антиподом до буденності, до рутини та звичних вгадуваних форм, в іншому ж випадку не буде виникати емоційної відповіді учасників. Якщо за часів античності та середньовіччя послідовність дій була чітко регламентована, в умовах сьогодення можливе лише часткове використання сталих «стандартів». Кожне театралізоване свято повинно стати відповіддю на запити сучасних глядачів, а отже, мати творчо-креативний характер.

О. Бойко відмічає зв'язок сфери дозвілля з викликами часу, що виникають як відповідь на глобалізаційні процеси: «У добу глобалізації культура дозвілля існує як єдність у багатоманітності. Її об'єктивний і суб'єктивний виміри є взаємопов'язаними і взаємообумовленими. Об'єктивний процес культурної глобалізації і соціокультурні та політичні можливості культурної глобалізації задають рамкові умови для культурних практик дозвілля та прямо або опосередковано здійснюють контроль за організацією вільного часу. Суб'єктивний вимір культури дозвілля задається індивідом. Суб'єктивна культура дозвілля є суттєвим моментом його життєтворчості і визначається рівнем розвитку творчих здібностей особистості» [2, с. 25].

Висновки. Масові театралізовані свята існують у кожному суспільстві як суспільне, культурно-мистецьке явище, здійснюючи функцію регуляції людської діяльності. Їх функціонування залежить від історико-культурного середовища, яке визначає їх характер та сутність. Масове театралізоване свято виступає як своєрідний феномен, в якому кожний компонент взаємопов'язаний з іншим. Вплив на реципієнта безпосередньо залежить від рівня естетичного впливу мистецьких явищ, що входять до складу свята. Одним з ключових компонентів, які визначають зростання включення у спільне дійство, є активна режисерська робота, вірно побудована драматургія свята та злагодженість складників.

Список літератури:

1. Бахтин М.М. Творчество Франсуа Рабле и народная культура средневековья и Ренессанса. 2-е изд. – М.: Художественная литература, 1990. – 543 с.
2. Бойко О.П. Культура дозвілля: трансформації та перспективи розвитку у добу глобалізації. Автореф. дис на здобуття наук. ступеня доктора філос. наук. – Х., 2011. – 33 с.
3. Глан Б.Н. Тетрализованый праздник // Большая советская энциклопедия. – М.: Советская энциклопедия. 1969-1978. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/bse/138591/Театрализованные>
4. Каллистов Д.П. Античный театр. – Л.: Искусство, 1970. – 176 с.
5. Мазаев А.И. Праздник как социально-художественное явление. Опыт историко-теоретического исследования. – М.: Наука, 1978. – 392 с.
6. Охотникова Т.В. Современный режиссер театрализованных представлений и праздников: работа над имиджем // Вестник КазГУКИ. – 2015. – № 2-1. – С. 16-19.
7. Туманов М. Режиссура массового праздника и театрализованного концерта. – М.: Просвещение, 1976. – 86 с.

Короленко Е.О.

Киевский национальный университет культуры и искусств

СПЕЦИФИКА ТЕАТРАЛИЗОВАННОГО ПРАЗДНИКА КАК КУЛЬТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННОГО ЯВЛЕНИЯ

Аннотация

Статья посвящена рассмотрению театрализованных праздников как культурно-художественного феномена. Обращается внимание на генетическое родство современных праздников с греческими Дионисиями и средневековым карнавалом. Акцентируются такие черты театрализованных праздников, как синтетический характер действия, сочетающего достижения различных видов искусства, в частности музыкального, театрального, танцевального, изобразительного. Существует тесная взаимосвязь между качеством созданного культурно-художественного целого, следованием определенным традициям и творческим подходом, который выбирает режиссер театрализованного праздника. Соблюдение основных драматургических принципов при организации праздника способствует эмоциональному отклику публики и включения в действие, что и есть сверхзадачей, выдвигаемой перед режиссером и сценаристом.

Ключевые слова: театрализованный праздник, режиссер, сценарий, искусство, зритель.

Korolenko Ye.O.

Kyiv National University of Culture and Arts

SPECIFICITY OF THEATRICAL SPECIAL EVENT AS A CULTURAL AND ARTISTIC PHENOMENON

Summary

The article is devoted to the consideration of the theatrical holidays as a cultural and artistic phenomenon. Attention is drawn to the genetic relationship of modern holidays with the Greek Dionysian and the medieval carnival. The main features of the theatrical holidays are the synthetic nature of the action, combining the achievements of various types of art, in particular musical, theatrical, dance, and graphic. There is a close relationship between the quality of the created cultural and artistic whole, the adherence to certain traditions and the creative approach chosen by the director of the theatrical holiday. Observance of the main dramatic principles in the organization of the holiday contributes to the emotional response of the public and inclusion in the action, which is the super-task put forward before the director and scriptwriter.

Keywords: theatrical holiday, director, script, art, spectator.